

Soltész Iván

Hatékonyági vizsgálat a munkaerőpiaci képzésben

Az 1988-ban megkezdett gazdasági szerkezetátalakítás, az 1990-es választásokot követő rendszerváltás több, alapvető változást eredményezett a foglalkoztatáspolitikában. A „bújtott” állások, az úgynevezett „kapun belüli” munkanélküliség megszüntetésére irányuló törekvések, a privatizáció, a decentralizálás, a KGST piacok összeomlása, az ország pénzügyi helyzete és hosszán lehetne sorolni a további okokat, törvényszerűen oda vezettek, hogy emberek tízezrei állás nélkül maradtak.

Magyarországon megjelent – mint súlyos társadalmi és gazdasági probléma – a munkanélküliség.

Az utóbbi három évben ötszázezer és hétszázezer között változik az állás nélküliek száma.

Egyrészt az ország teherbíró képességét sújtja a munkanélküliek járadék fizetésének kötelezettsége, másrészt valós társadalmi igényként fogalmazódott meg, hogy a szakma, illetve profilváltáshoz az oktatásnak is igazodnia kell.

Továbbra is munkahelyek szűnnek meg, és vállalkozások indulnak be. Az országba bekerülő új, korszerű termelőeszközök kezeléséhez, az új technológiák sikeres működtetéséhez csak új ismeretek elsajátításával lehet és szabad hozzájárítani.

A munkanélküliség elkerülésének egyik sikeres módszere a szakmaváltás, a tudás korszerűsítése, vagyis az átképzés.

A Magyar Iparszövetség Oktatási Központ az OKISZ önálló oktatási vállalatának jogutódjaként tizenhét éves tapasztalattal rendelkezik az iskolarendszeren kívüli képzés területén. Eredeti feladatunk a szövetkezetekben jelentkező képzési igény kielégítése volt. Közel négyezer szövetkezeti gazdálkodó egységben szerveztük, irányítottuk az oktatást, továbbképzést. Tantermek, kiszolgáló egységek, étterem és 33 szobás panzió található központunkban. Az egyre szűkülő források azonban arra kényszerítették intézményünket, hogy szolgáltatásaink racionalizálásával és bővítésével a ráfordításokat kismunkáljuk. Nem jelent gondot a gyakorlati oktatás lebonyolítása sem, hiszen a szövetkezeti iparban és a társintézményeknél adott a lehetőség.

Immár négy éve – mint nyitott intézmény – kitértük kapunkat a lakosság

felé, és több mint nyolcvan féle tanfolyammal állunk az érdeklődők rendelkezésére. Nappali tagozatos – állami oktatási feladatokat ellátó – közgazdasági szakközépiskolát működtetünk pénzügyi tagozaton, érettségizettek részére, tanfolyamonként 140 hallgatóval.

Kapcsolatrendszerünk lehetővé teszi a további bővítést, hiszen a főváros közép- és szakiskoláival, valamint több főiskolával és egyetemmel rendszeres az együttműködésünk. Külső óraadó tanáraink, oktatóink száma megközelíti a 300 főt. Hat vidéki kirendeltségünk vonzáskörzetében az ország területének 60%-án bonyolítunk tanfolyamokat, további 150 fő előadóval.

Évente közel négyezer hallgatónk jut szakképesítéshez Oktatási Központunkban. Az elmondottak alapján szinte törvényszerű volt, hogy elsőként kapcsolódtunk be a munkanélküliek átképzésébe, felhasználva a felnőttoktatás terén szerzett tapasztalatainkat.

Nem hagyható figyelmen kívül az átképző tanfolyamok néhány speciális ismérve. Szinte kivétel nélkül úgynevezett iskolarendszeren kívüli formában történik az átképzés, melyet a Szakképzési Törvény 1993-as megjelenéséig a 7/1988. (II. 17.) MT rendelet szabályozott.

1994 januárjában érvénybe lépett az Országos Képzési Jegyzék, amely az államilag elismert szakmák tételes felsorolását tartalmazza. Az átképzés értelemszerűen a felnőttképzés területén működik. A tanfolyamokra csak 16. életévüket betöltött hallgatók jelentkezhetnek.

A Foglalkoztatási Alap és a minisztériumok által biztosított pénz – amelyet az Országos Érdekegyeztető Tanács két albizottsága, a Munkaerőpiaci Bizottság és az Országos Képzési Tanács oszt szét az átképzések támogatására – biztosítja az anyagi hátteret a tanfolyamokhoz.

A tanulni vágyó munkanélküliek a Munkaügyi Központok átképzési tanácsadójánál jelentkezhetnek kérelmükkel. Kedvező elbírálás esetén nemcsak a képzés költségeit fedezi részben vagy egészben a kormányzat, a munkanélküli járadékot is megemeli 10 százalékkal (átképzési támogatás).

Röviden ez az a külső törvényi, illetve pénzügyi háttér, amelynek alapján jelenleg az oktatás folyik a munkaerőpiaci képzésben. (A koncepció egészét ugyan nem befolyásolja döntően, de meg kell említeni, hogy a hallgatók jelentkeztetésének rendje, a kérelmek elbírálásának módja folyamatosan változik az ország gazdasági helyzetétől és a munkanélküliek létszámváltozásától függően.)

Fontosnak véljük annak prognosztizálását, hogy a tanfolyamokra fordított szellemi és anyagi ráfordítás milyen mértékben hasznosul.

Vizsgálatunk tárgya annak megállapítása volt, hogy egy adott szakmába (szobafestő-mázoló-tapétázó) átképzésre jelentkezők közül kik és milyen valószínűséggel jutnak el a sikeres szakmunkásvizsgáig.

Öt ok miatt választottuk ezt a szakmát elemzésünk tárgyául:

- a) magas a képzési költség (több, mint 100 000 Ft),
- b) hosszú a képzési idő (egy tanév, 9 hónap),
- c) több egymást követő csoportot figyelhattunk meg (4 csoport),
- d) a fokozottan hátrányos helyzetűek aránya ebben a szakmában a legmagasabb a többi csoporthoz képest,
- e) ez az egyik legkeményebb fizikai megterhelést igénylő szakképzés.

Hipotézisünk szerint a konkrét állásajánlattal rendelkezők, illetve ezen a területen már betanított vagy segéd munkásként dolgozók motivációja valószínűsíti a nagyobb tanulási vágyat és ebből adódóan a végzettség megszerzésére a törekvést. A megfigyelt négy tanfolyami csoport összesen 159 jelentkező hallgatója kizárólag férfiakkól állt. A felhasznált adatokat a tanfolyami dokumentáció szolgáltatta. A vizsgált csoportok 1992 márciusától 1994 februárjáig folytatták tanulmányaikat. Ez az időszak az első csoport képzésének kezdetétől az utolsó csoport záróvizsgájáig terjedő időszakot öleli fel. A képzési ösztidő azért nem 36 hónap, mert párhuzamos csoportok is indultak, és ez átfedéseket eredményezett. (Lásd az 1. ábrát.)

I.

A szerződést kötött, összesen 140 hallgatóból 58-an tettek sikeres szakmunkásvizsgát (41%). Mi történt a hallgatók 59%-ával?

Érdekes az ábra „b” és „g” pontjának összehasonlítása. A sikeresen vizsgázók 41,4%-os átlagához képest az *első csoportnál* ez az érték 50% (+8,6%),

- a *második csoportnál* 25,8% (-15,6%),
- a *harmadik csoportnál* 31,2% (-10,2%),
- a *negyedik csoportnál* 54,3% (+12,9%).

Az első csoport értékeit viszonyítva a második és harmadik csoport adataihoz, látható, hogy 24,2%-os, illetve 18,8%-os eltérés mutatkozik, amelynek magyarázatát a „d” és „e” pontokban vizsgáltak adják meg.

A táblázat „d” részében szerepelnek a fegyelmi ok miatt kizártak. Arányuk az induló létszámhoz képest 25,7%. Csoportonkénti bontásban ez a mutató:

- első csoport:* 26,2% (+0,5%),
- második csoport:* 19,3% (-6,4%),
- harmadik csoport:* 46,8% (+21,1%),
- negyedik csoport:* 11,4% (-14,3%).

Az „e” részben a tanfolyamot félbehagyók, illetve a kimaradtak szerepelnek. Arányuk az induló létszámhoz képest 12,1%.

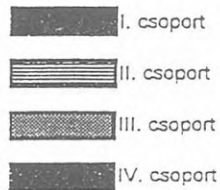
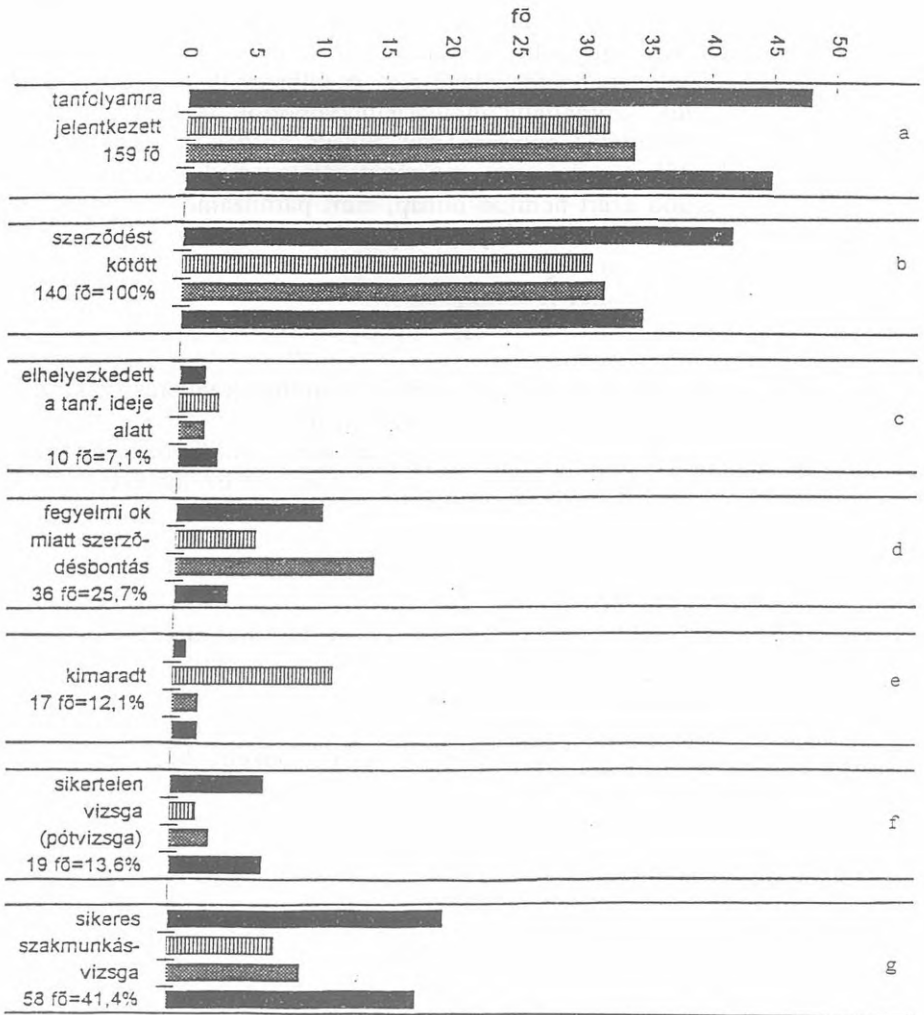
Ez az érték csoportonként a következő:

- első csoport:* 2,3% (-9,8%),
- második csoport:* 38,7% (+26,6%),
- harmadik csoport:* 6,25% (-5,85%),
- negyedik csoport:* 5,7% (-6,4%).

Ha csak az átlaghoz képest 10%-nál nagyobb eltérést mutató értékeket vesszük figyelembe, szembeötlő a negatív tendencia a második és a harmadik csoportnál, míg a negyedik csoport pozitív képet mutat.

Feltűnő a második, illetve harmadik csoportnál a tanfolyamról fegyelmiileg kizártak, illetve a tanfolyamot félbehagyók magas száma. Az okokat kutatva összehasonlítottuk a négy csoport képzési körülményeit. (Az óraszám, az intenzitás, a tanári kar azonosak voltak.) Két olyan különbséget találtunk, amely részben magyarázatul szolgálhat: mivel a második és a harmadik cso-

1.ábra

port nem szeptemberben kezdte 9 hónapos intenzív tanulmányait, hanem májusban, és így a képzést mindössze 2 hetes nyári szabadság szakította félbe, sokan a nyaralást választották a tanulás helyett. A családok közül néhányan a gyerekek nyári elhelyezése miatt mulasztottak többet a megengedettnél, vagyis az összóraszám 10%-ánál, ezért nem voltak vizsgára bocsáthatók. A másik ok a gyakorlati munkakörülményekben keresendő. A késő őszi, téli, kora tavaszi hűvös időben kellett a hallgatóknak kültéri munkát végezniük, ráadásul peremkerületben, rosszul megközelíthető helyen. A mulasztások aránya ebben az időszakban ugrásszerűen megnőtt. Az igazolt és igazolatlan távollét a tanfolyam egészét figyelembe véve 76%-ot ért el.

A munkafegyelem is lazult. A hideg időben többször előfordult, hogy alkoholt fogyasztottak.

A negyedik csoportnál (illetve a jelenlegi ötödik csoportnál) úgy szerveztük a képzést, hogy a hűvös időszakban a gyakorlatot megszakítva, elméleti képzés folyt.

Ennél a két csoportnál generációs problémákat is tapasztaltunk. Az idősebbek (35 év felettiek) és a fiatalok nem értették meg egymást. Klikkek alakultak ki, amelyek rivalizáltak egymással, de nem pozitív értelemben. Napirenden voltak a fegyelmeztetlenségek, rendbontások. Egy esetben még tettelegességre is sor került a csoporttagok között: ezért ilyen kiugróan magas a harmadik csoportban a fegyelmi úton kizártak száma. Bár a másik két csoportnál nem voltak ilyen jellegű problémáink, a különböző korosztályok egy tanfolyami csoportban oktatása valós gond – pedig a munkaerőpiaci tanfolyamok jellegzetes vonása a vegyes korösszetételű csoport. (Más szakmákban ez a jelenség még fokozottabban jelentkezik a vegyes – férfi-nő – csoportösszetétel miatt.) A különféle tanfolyami csoportok gyakorlati képzésénél létrehozott alcsoportoknál (8–12 fő), amelyek egy adott munkafázist önállóan végeznek, tekintetbe vettük az életkori eltéréseket, és ilyen módon a későbbiekben sem a vizsgált, sem más csoportoknál nem volt úgynevezett generációs problémánk.

II.

Az adatok összesítésénél adódó eltérést az okozza, hogy a hallgatók között volt olyan, aki érettségizett és szakmunkásbizonyítvánnyal is rendelkezett.

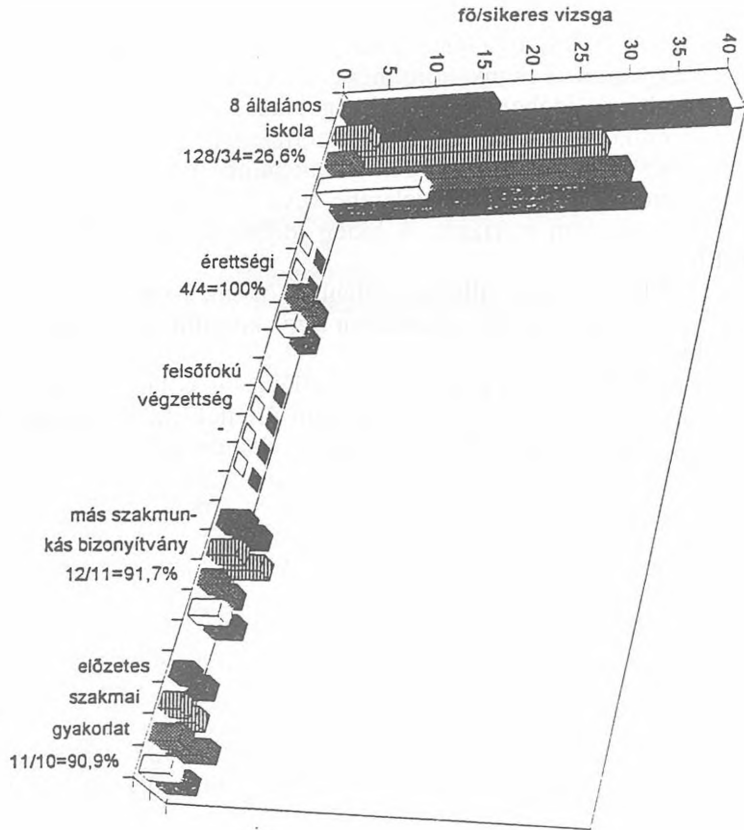
Tanfolyami csoportonkénti bontásban az adatok a következőket mutatják: a 8 általános iskolát végzettek 26,6%-a tett sikeres szakmunkásvizsgát. Ez az érték csoportonkénti bontásban:

- első csoport:* 41,0% (+14,4%),
- második csoport:* 14,8% (-12,2%),
- harmadik csoport:* 10,0% (-16,6%),
- negyedik csoport:* 34,3% (+7,8%).

Érettségizettek csak a harmadik és a negyedik csoportban voltak találhatóak, és 100%-ban sikeres vizsgát tettek.

Felsőfokú végzettségű hallgató egyik tanfolyamon sem volt.

2. ábra

Az előzetesen megszerzett szakképesítés és a sikeres vizsga közötti összefüggés vizsgálata azt mutatja, hogy ezen hallgatóink 91,7%-ban tettek záróvizsgát sikerrel.

Csoportonkénti bontásban:

- első csoport: 100% (0%),*
- második csoport: 75% (-16,7%),*
- harmadik csoport: 100% (0%),*
- negyedik csoport: 100% (0%).*

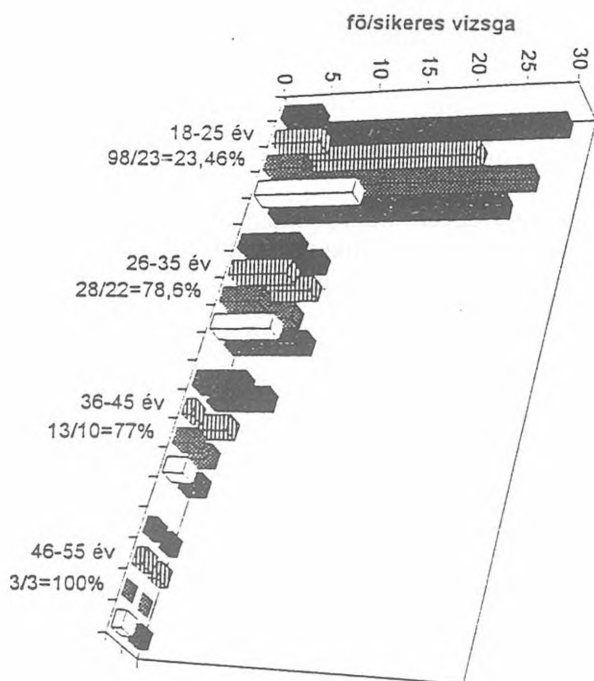
Az előzetes szakmai gyakorlattal rendelkezők 90%-ban sikeres szakmunkásvizsgát tettek. Az egyes, kettes, négyes csoportnál 100% ez az érték, a hármas csoportnál 75% (-16,7%).

Megállapítható, hogy az érettségizettek és a már egyéb, korábban szerzett szakmunkásbizonyítvánnyal rendelkezők 95,8%-ban, míg a nyolc általános iskolát végzetek 26,6%-ban tettek sikeres vizsgát. Ez az arány különösen

szembeötlő, ha figyelembe vesszük, hogy ebből a szempontból nincs eltérés az egyes csoportok között. A korábban megszerzett érettségi vagy szakmunkásbizonyítvány tehát döntően befolyásolja a tanfolyami vizsga eredményét. (Tapasztalatainkat alátámasztja a szakirodalom is.)

III.

3.ábra

Az életkori adatok vizsgálatának tapasztalatai:

A 18–25 év közötti korosztály hallgatói 23,4%-ban tettek sikeres vizsgát.

Az adatok csoportonkénti részletezése:

első csoport: 14,3% (-11,1%),

második csoport: 25,0% (+1,6%),

harmadik csoport: 15,4% (-8,0%),

negyedik csoport: 41,7% (+18,3%).

A 26–35 év közöttieknél a sikeresen vizsgázók aránya 78,6%. Csoportonkénti bontásban:

első csoport: 85,7% (+7,1%),

második csoport: 85,7% (+7,1%),

harmadik csoport: 66,7% (-11,9%),

negyedik csoport: 75,0% (-3,6%).

A 36-45 év közötti korosztály 77%-a tett sikeres vizsgát. Csoportonként:

első csoport: 83,3% (+6,3%),

második csoport: 33,3% (-43,7%).

A *harmadik és negyedik csoportnál* a mutató 100% (0%).

A 46-55 év közöttiek 100%-ban sikeresen vizsgáztak.

Az életkori adatok vizsgálata azt mutatja, hogy a 26 évesnél idősebb hallgatók 79,5%-ban, a 18-25 éves korosztályba tartozók pedig csak 23,5%-ban tettek sikeres vizsgát. Valószínűsíthető – nem készült pontos kimutatás –, hogy az „idősebbek” családi állapota és az ebből adódó kényszer hatott az irányban, hogy a megszerzett képesítés birtokában minél előbb ismét munkába állhassanak.

IV.

Végül feltételezzük, hogy egyéb okok is közrejátszanak a vizsga sikerében. Az egyik okcsoportot nevezzük „jelentkezési taktikának”. Mit is értünk ezen? Ha valaki felvételt nyer egy átképző tanfolyamra, akkor a munkanélküli járadékot felfüggesztik az átképzés idejére. A tanfolyam befejezése után a járadékolási idő folytatódik. Vagyis a munkanélkülinek folyósított összeg időtartama a tanfolyam idejével meghosszabbodik. (A tanfolyam ideje alatt átképzési támogatást fizetnek.)

Az úgynevezett „fekete munka” – mely ráadásul adómentes – mellett így hosszabb ideig biztosítható egy fix összeg. (Erősen befolyásoló tényező az is, hogy a hallgató a tanfolyam befejezése után jogosult további munkanélküli járadéokra.)

A problémát az jelenti az ilyen nem tiszta szándékkal jelentkezők számára, hogy kötött a megengedhető hiányzások óraszám, illetve a tanfolyam végén vizsgázni kell. Ez azonban viszonylag könnyen áthidalható. Ismert, hogy a tanfolyamot félbehagyni következmények nélkül csak két esetben lehetséges: betegség miatt, vagy ha valaki elhelyezkedik. Tehát a taktika a következő: a vizsga előtt hat héttel „megbetegszik” a hallgató, máris több lesz a hiányzása, mint a megengedett, és nem bocsátható vizsgára. Pénzvisszatérítési kötelezettsége nincs, vizsgáznia nem kell, „nyert” hét-nyolc hónapot.

A másik megoldás az, hogy közvetlenül a vizsga előtt elhelyezkedik. (Hiszen a tanfolyam célja is az, hogy minél előbb ismét munkába álljon a képzésben résztvevő.) Ismét nincs pénzvisszatérítési kötelezettség, a „nyereség” nyolc hónap plusz járadékolási idő. Az államot veszteség éri, a képzés hatékonysága csökken. A probléma kiküszöbölésére a képző intézmények bevezették a tanfolyami felvételiztetés, kiválasztás rendszerét, mely magában foglalja a motiváció-felismerés szakemberek által vezetett programját.

A Munkaügyi Központok is igyekeznek az átképzésben résztvevőt érdekeltté tenni olyan formán, hogy a képzési költség meghatározott százalékát (általában 80-90%) fedezik csak. A fennmaradó részt a hallgató köteles fizetni. A sikertelenül vizsgázóknál kötelező a pótvizsga.

A másik, részleteiben nem vizsgált, de a képzés hatékonyságát biztosan befolyásoló tényező a munkanélkülivé válás mikéntjében keresendő. Az abszolút munkanélküliség érinti azokat az egy korosztályba tartozó embereket, akik többen vannak, mint a rendelkezésükre álló munkahelyek száma. Ez valójában generációs, illetve a pályakezdő fiatalokat érintő probléma. Rendetlen egzisztenciális viszonyok, korszerűtlen, elavult, szakmai képzettség, szűkülő munkaerőpiac a jellemző ennél a rétegnél. A jobb munkahelyek keresése, a türelmetlenség, a megfelelő, kielégítő életpálya megtalálása is közrejátszik a „Ratkó unokák” magas számarányában a munkanélküliek között.

A konkrét vizsgálati eredmények is alátámasztják, hogy az átképzésben résztvevő és a 18–25 éves korosztályba tartozók közül egyértelműen kevesebben jutnak el a sikeres vizsgáig, mint az idősebb korosztályba tartozók.

A strukturális munkanélküliség azokat sújtja, akik egy adott szakmában már megfelelő végzettséggel és többéves szakmai gyakorlattal rendelkeznek, de a gazdasági szerkezet átalakítása során a képzettségüknek megfelelő munkahelyek megszűntek, vagy számuk jelentősen csökkent. Az így munkanélkülivé vált emberek hosszabb-rövidebb vívódás után – a sikertelen, kudarcokkal teli álláskeresést követően – megragadják az átképző tanfolyamok kínálta lehetőségeket. Ez a réteg úgy tekint az új szakmára, mint egyetlen lehetőségre, és bízik az új szakma, új élet szlogenben. Bizonyíték erre magas számarányuk a sikeresen vizsgázók között. (Ennél a csoportnál motiváló tényezőként – az életkorból adódóan – a családi állapot is szerepet játszik: gyermekei vannak, akiket fel kell nevelni, lakása, amelynek rezsijét fizetni kell stb.)

Utolsó gondolatként meg kell említeni azokat a már más vizsgálatok által is bizonyított adatokat, amelyek azt mutatják, hogy a magasabb végzettséggel rendelkezők aránya kedvezőbb képet mutat. A magasabb, többirányú végzettség a munkaerőpiacon is jobban konvertálható. Adott vizsgálati csoportnál az előzetesen megszerzett képzettség (szakmunkás képesítés) és az esetleg meglévő középfokú végzettség előnyt jelent még abban az esetben is, ha ez a régebben megszerzett szakképesítés nem kapcsolódik közvetlenül a megcélzott képesítéshez.

Összegezve a tapasztalatokat megállapítható: az eredeti feltételezéshez képest a konkrét állásajánlat és az előzetes szakmai gyakorlat mellett döntően meghatározó a sikeres vizsga szempontjából a korábban megszerzett iskolai végzettség, az életkor (családi állapot), a munkanélküli járadékolás határideje és nem utolsó sorban az – általunk nem vizsgált – munkaerőpiaci igény, illetve a kereseti lehetőség. (Ez utóbbit azért nem tanulmányoztunk, mert feltételeztük, hogy a tanfolyamra jelentkezéskor ezek a szempontok már ismertek és meghatározóak voltak a hallgatók előtt.)

A Munkaügyi Központok által amúgy is vizsgált szociális körülmények, az előképzettség, az életkor ismertek a tanfolyamra jelentkezéskor. A képző intézmények szakmai követelményeihez igazodó beiskolázás előtti egyéni felmérések bevezetését szükségesnek tartjuk. Az átképzés hatékonyságának növelése érdekében elengedhetetlen a kiválasztás, felvételiztetés bevezetése. Megfigyeléseinkből nem kívánunk általános következtetéseket levonni, hiszen a vizsgálat csak egy szakmai képzést érintett. Igaz, hogy egyéb tanfo-

lyamainkon, ahol a résztvevő hallgatók nem, életkor, előképzettség stb. szerinti összetétele más, lényegesen kedvezőbb a hatékonysági mutató, de a későbbi összehasonlító vizsgálatok eredményének ismerete nélkül is úgy érezzük, hogy a fentebb leírtak a munkaerőpiaci képzésben, átképzésben érintettek részére gondolatébresztők lehetnek.

HARMADIK PART teljességügyi értesítő

A KÖRNYEZETTEL,
EGYMÁSSAL
ÉS ÖNMAGUNKKAL
való együttélés új és régi útjait
keresők folyóirata

.....

Megjelenik: 1989 óta,
évszakonként 80 oldalon.
Főszerkesztő: Maurer György

.....

Kapható a nagyobb könyvesboltokban,
klubokban és előfizetéssel.
Címünk: 1124 Budapest, Németvölgyi út 120.
Telefon: 155-7565

INGYENES
mutatványszámot kérésre küldünk.